

STALKING

JANA NAVRÁTILOVÁ

Fakulta právnická, Karlova Univerzita

Abstract in original language

Príspevok pojednáva o jevu - stalkingu, ktorý je najprve charakterizovaný, poté se článek věnuje historickým souvislostem. Tento jev byl nejprve zkoumán v rámci psychiatrie a až později v souvislosti s kriminalitou. Autorka se zabývá typy pronásledovatelů, dosavadní právní úpravou a možnostmi obrany dle dosud účinného trestního zákona. Závěr pojednává o nové skutkové podstatě v trestním zákoníku, nebezpečném pronásledování, které by mělo postihovat nejzávažnější projevy stalkingu.

Key words in original language

Stalking.

Abstract

The report deals with a phenomenon - the stalking, which is firstly described, then the article is devoted to the historical contexts. This phenomenon was initially examined within the frame of psychiatry and afterwards in connection with criminality. An authoress is considering the types of the pursuers, the present legal regulation, possibilities of a defence according to the still effectual CL. The conclusion deals with the new merit in the CC, the Dangerous Pursuit, which should affect the most important demonstrations of stalking

Key words

Stalking.

1. STALKING NEBOLI PRONÁSLEDOVÁNÍ

1.1 CO JE TO STALKING?

Výraz stalking pochází z anglické lovecké terminologie a znamená uštvat kořist. Hlavním znakem stalkingu je obsesivní fixace známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematicky a úporně nevyžádanou a nechtěnou pozorností.¹ Jedná se zejména o obtěžování ve formě telefonování, emailování, zasílání SMS zpráv, postávání v blízkosti oběti a její sledování. To může gradovat až k fyzickému násilí, které se nejdříve projevuje poškozováním a ničením věcí ve vlastnictví oběti. Časté jsou také útoky proti zvířecím mazlíčkům. Nakonec pronásledovatel fyzicky napadá i oběť či její blízké. Pokud

¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 225 S.

k pronásledování dochází elektronickou formou, používá se pro toto jednání označení „cyberstalking“. Jedná se o zneužívání online komunikace k nabízení nevyžádaných služeb a věcí, virtuální pronásledování, obtěžování a zastrašování přes internet, ke kterému dochází například v chatovacích místnostech nebo skrz zasílání spamů nebo virů.² Podle statistik se v případech, kdy došlo k pronásledování, vyskytovalo předtím ve čtyřiceti až osmdesáti procentech také domácí násilí.

Stalking vždy zahrnuje porušování privátní sféry života oběti. Za typické projevy nebezpečného pronásledování lze označit zejména následující vzorce chování:

- opakované a pro oběť skličující pokusy o kontakt cestou dopisů, telefonátů, mailů, SMS, zasílání drobných předmětů apod.
- demonstrování moci v podobě přímých nebo nepřímých výhrůžek, které u normální, „rozumné“ osoby vzbuzují oprávněný strach a obavy
- ničení věcí³

1.2 HISTORICKÝ EXKURZ

Ačkoliv je stalking považován za relativně moderní fenomén, na půdě psychiatrie je tento jev znám již poměrně dlouho. Již v 18. století se psychiatr Pinel a pak jeho žák Esquirol zabývali jevem nazývaným erotomanie (tj. patologická vazba na jinou osobu projevující se alespoň zpočátku jako umanutý obdiv či erotická náklonnost) a dávali jí do volné souvislosti s jinými monomaniemi, jako je pyromanie, kleptomanie atd. Ve dvacátém století se pak tomuto jevu věnovali další psychiatři. Známým je dobový případ jisté Francouzky, která žila v přesvědčení, že jí miluje anglický král Jiří IV. Potulovala se v okolí Buckinghamského paláce a jakýkoliv drobný podnět (např. záchvěv závěsů v okně) interpretovala jako projev lásky jejího idolu k ní. Francouzský psychiatr De Clérambault jako první upozornil na to, že motivem tohoto jednání vůbec nemusí být nezpracovaná láska, sexualita či erotika. Větší váhu přikládal pýše, pocitu mimořádnosti sebe sama a narušení kontaktu s realitou. V druhé polovině dvacátého století pak dochází ke změně názorů. Z ryze psychiatrického problému se „umanuté obtěžování druhé osoby nevyžádanou pozorností“

² MĚSÍČKOVÁ, L., GRÍVNA, T. Stalking a jeho právní výklad. *Dostupné z: <<http://cms.e-bezpeci.cz>>.*

³ ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). *Kriminalistika - čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi* č. 4/2004

pozvolna stává problémem pro vědní obory s těsnou vazbou na kriminalitu. Nejznámějším se pak v tomto období stal případ J. W. Hinckleyho, který dne 30. 3. 1981 podnikl atentát na prezidenta R. Reagana. Ke své motivaci uvedl, že chtěl imponovat herečku Jodie Fosterovou a získat tak její přízeň. Až vražda mladé herečky R. Schaefferové, kterou ve dveřích jejího domu zastřelil obsesivní obdivovatel, vedla v roce 1990 v USA ke vzniku prvního policejního útvaru specializujícího se na nebezpečné pronásledování a vyhrožování.⁴

1.3 ZÁKLADNÍ TYPY PRONÁSLEDOVATELŮ A JEJICH CHARAKTERISTIKA

Kriminologie dělí pronásledování do několika kategorií dle typu pachatele a jeho vztahu k oběti. Od této typologie se pak odvíjí i posouzení nebezpečnosti ze strany policie a zvažuje se následný postup. Ve Velké Británii uplatňuje policie členění do čtyř základních typů, a to:

- pronásledování expartnerem – jedná se o 50 % všech případů pronásledování. V anamnéze vztahu lze obvykle zjistit domácí násilí, pachatelé jsou vedeni negativními emocemi, ale dovedou při pronásledování uplatnit chladnou hlavu. U těchto případů je značné riziko fyzického násilí a ničení věcí. Výhrůžky oběti je třeba brát velmi vážně a doporučuje se eliminovat jakýkoliv kontakt mezi obětí a ohrožovatelem.

- pronásledování umanutým obdivovatelem – vyskytuje se zhruba v 18 % případů. Podle věku se dále rozlišují dva podtypy obdivovatelů: mladý obdivovatel a obdivovatel středního věku. Oběť pronásledování je v tomto případě spíše „idolem“, pronásledovatel sice usiluje o kontakt s idolem, nebývá zde však přítomno zvýšené riziko fyzické agrese.

- fixovaný pronásledovatel s psychickými poruchami – tento typ se vyskytuje v 20 % všech případů. Opět rozlišujeme dva podtypy, tentokrát dle nebezpečnosti. Méně nebezpečný fixovaný pronásledovatel se zaměřuje zejména na ženy, se kterými přichází profesně do kontaktu. Má blízko k poruchám osobnosti a chování. Jen zřídka se však uchyluje k silným hrozbám. I v tomto případě se doporučuje absolutní přerušování kontaktů mezi obětí a pronásledovatelem. Druhý typ se pak vyznačuje závažnějším stupněm psychického narušení. V jeho anamnéze bývají časté sexuální nápadnosti i agresivní projevy. Typické oběti jsou ženy či muži s vyšším sociálním statutem. Obětím se v těchto případech doporučuje eliminovat jakýkoliv kontakt s pronásledovatelem.

⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 226-227 S.

- sadistický pronásledovatel – zbývajících zhruba 12 % procent spadá na tento typ pronásledovatele. V těchto případech se vždy jedná o velmi vážnou situaci, jelikož pachatel vykazuje vysokou nebezpečnost a snaží se zcela kontrolovat život své oběti. Vůči oběti pak pronásledovatel střídá projevy násilnosti a laskavosti, takže oběť ztrácí schopnost orientovat se v situaci. Doporučuje se okamžitá izolace oběti od pronásledovatele. Často je i nutné utajovat pobyt oběti.⁵

1.4 MOŽNOSTI OBRANY DLE NAŠEHO PRÁVNÍHO ŘÁDU

Ačkoliv se stalking stal postupem času trestným činem v různých zemích Evropské unie, v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. (dále jen „TZ“) bychom tento pojem hledali marně. Podle současné právní úpravy lze pronásledování řešit v rámci přestupkového řízení, a to tehdy, pokud toto jednání lze hodnotit jako přestupek proti občanskému soužití. Dle § 49 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, lze za úmyslné narušení občanského soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním udělit pokutu do 3000 Kč. Pro oběť pronásledování je toto ovšem jen nepatrná satisfakce.

Není však ani vyloučené postihnout pachatele stalkingu dle některých ustanovení trestního zákona. V úvahu přichází odsouzení pronásledovatele za trestný čin násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 197a TZ), pomluvu (§ 206 TZ), omezování osobní svobody (§ 231 TZ), vydírání (§ 235 TZ), porušování domovní svobody (§ 238 TZ), a to za podmínek uvedených v těchto ustanovení. V případě, že dojde v důsledku stalkingu k újmě na zdraví nebo smrti, je možný též postih za ublížení na zdraví (§ 221, § 222 TZ) nebo za vraždu (§ 219 TZ).

Z výše uvedeného je patrná roztržitost a nepřehlednost úpravy postihu stalkingu v trestním zákoně. Některá jednání, kterých se pachatelé pronásledování dopouštějí, navíc ani nelze dle trestního zákona přímo postihnout (např. obtěžování oběti častým telefonováním, zasíláním SMS nebo emailů). V těchto případech může oběť využít na obranu prostředky práva občanského. Jednání pronásledovatele je totiž většinou zásahem do práva na ochranu osobnosti (§ 11 občanského zákoníku) a oběť se může formou žaloby domáhat, aby útočník upustil od zásahů do tohoto práva. Nabízí se také možnost využít institut předběžného opatření, který je upravený v § 76b odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu. Podle tohoto ustanovení, je-li jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, může předseda senátu předběžným opatřením uložit účastníku, proti kterému návrh směřuje, aby se zdržel setkávání

⁵ ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). *Kriminalistika - čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi* č. 4/2004

s navrhovatelem a navazování kontaktu s ním. Pokud by pronásledovatel porušil takto mu uložené předběžné opatření, mohl by se dopustit trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 171 odst. 4 TZ.
6

1.5 MEDIÁLNĚ ZNÁMÉ PŘÍPADY STALKINGU V ČR

Jak je uvedeno výše, existují tedy i dle současné právní úpravy možnosti, jak se bránit proti nebezpečnému pronásledování. Jelikož však mnohé z projevů pronásledování nenaplní společenskou nebezpečnost trestného činu, nejsou orgány činné v trestním řízení v některých případech schopny popsané jednání postihnout a oběti pomoci. Otázkou tak zůstává, nakolik jsou pro oběti stalkingu prostředky, které jim právo v současné době na obranu nabízí, účinné. Vraždy dvou mladých žen spáchané jejich pronásledovateli, které se dostaly díky médiím do povědomí široké veřejnosti, poukazují spíš na potřebu jejich posílení

Asi nejznámější je v této souvislosti kauza Michaely Maličkové, kterou v červenci roku 2007 zavraždil její bývalý kolega z práce. Na počátku chtěla mladá žena pouze pomoci svému novému kolegovi začlenit se do pracovního kolektivu. On si to však mylně vyložil jako navazování milostného vztahu a s jejím odmítnutím se pak nehodlal smířit. Následovaly dva roky, kdy svoji oběť pronásledoval a vyhrožoval jí. Nejprve jí posílal maily a dárky, když na to nereagovala, zuřil a poškodil jí auto. Svoji oběť sledoval prakticky čtyřicet hodin sedm dní v týdnu. Po dvou strastiplných letech si na svou oběť počkal před domem a umlátí jí uříznutou větví. Pachatel byl sice již v listopadu 2006 odsouzen ke 200 hodinám veřejných prací za nebezpečné vyhrožování, trest ale nevykonal a měl jít proto na 125 dní do vězení, ještě než trest nastoupil, stačil však ženu zavraždit.

V dubnu 2008 pětadvacetiletou ženu zastřelil její bývalý přítel. Expartner neunesl jejich rozchod a začal ženu pronásledovat, neustále jí volat a psát SMS. Vše vyvrcholilo, když jí sledoval před nákupní centrum a po hádce tam ženu zastřelil. Policie pachatele sice vypátrala, než ho však stačila zadržet, střelil se do hlavy a na následky zranění později zemřel. Ani jedné ženě nepomohlo, že před oběma slídily hledaly pomoc u policie i v médiích.
7

V některých dalších případech pronásledování bylo pro oběti přínosem, že stalking naplnil i znaky jiných trestných činů, jak to mu bylo například u

⁶MĚSÍČKOVÁ, L., GRÍVNA T. *Stalking a jeho právní výuka*. Dostupné z: <<http://cms.e-bezpeci.cz>>

⁷Google. *Google Inc., 2009*. Dostupné na: <<http://www.tyden.cz>>; Google. *Google Inc., 2009*. Dostupné na: <<http://www.lidovky.cz>>

padesátiletého muže, který byl odsouzen okresním soudem v Kroměříži k dvouletému trestu vězení za vydírání s použitím zbraně a násilí proti jednotlivci, i když šlo o klasický případ stalkingu (svou oběť atakoval nechtěnými pozornostmi, textovými zprávami až nakonec nastoupily i výhrůžky). Dva roky vězení mu pak potvrdil i zlínský senát Krajského soudu v Brně a následně i Nejvyšší soud, který odmítl jeho dovolání. V Semilech pak byl jiný muž odsouzen k šestiměsíčnímu podmíněnému trestu za trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci a vydírání. I v tomto případě jeho jednání naplňovalo znaky stalkingu, který však ještě české právo jako samostatný trestný čin neznalo.⁸

§ 354 trestního zákoníku nebezpečné pronásledování

Nejen v reakci na výše uvedené případy, zavedl trestní zákoník č. 40/2009 Sb., do našeho právního řádu nový trestný čin „Nebezpečné pronásledování“, který má dle § 354 postihovat právě stalking. O jeho zavedení usilovala i část veřejnosti z řad kriminologů, psychologů a psychiatrů. Jelikož však ohledně zakotvení tohoto trestného činu do nového kodexu trestního práva nepanovala obecná shoda, nebyl tento trestný čin původně ani ve vládním návrhu trestního zákoníku a chybí tak i důvodová zpráva k tomuto ustanovení. Trestní zákoník zakotvuje stalking následovně:

§ 354

„(1) Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,

vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,

vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,

omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo

zneužil jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu,

⁸ Google. *Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.slovacky.denik.cz>>*; Google. *Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.zlinsky.denik.cz>>*; Google. *Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.turnovsky.denik.cz>>*; Google. *Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.novinky.cz>>*

a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) vůči dítěti nebo těhotné ženě
- b) se zbraní, nebo
- c) nejméně se dvěma osobami.“

Zákonodárce postihuje pouze nejzávažnější formy stalkingu, pro všechny formy je pak společné, že musí jít o dlouhodobé pronásledování jiného a zároveň toto jednání musí být způsobilé vzbudit v jiném důvodnou obavu o život nebo zdraví vlastní či osob blízkých. V případě, že by jednání nebylo způsobilé vzbudit uvedenou obavu v oběti stalkingu, nepůjde o trestný čin dle § 354 trestního zákoníku.⁹

V jiných zemích, ve kterých je stalking trestným činem, pak skutková podstata většinou zahrnuje:

- jednání (které může, ale nemusí zahrnovat výhrůžky) směřované vůči osobě odůvodňující obavu z možného zranění nebo smrti společně s
- vědomím, že toto jednání vyvolá u dané osoby důvodnou obavu.

Dle věcného záměru nového trestního řádu bude moci soudce již v průběhu trestního řízení zakázat násilníkovi kontaktovat oběť nebo se k ní přiblížit v rámci předběžných opatření, je-li naléhavá potřeba chránit zejména poškozeného (oběť trestného činu) a jemu blízké osoby. Tato potřeba se objevuje zejména v souvislosti s tzv. domácím násilím nebo pronásledováním. Současná právní úprava předpokládá pouze možnost ukládat obviněnému předběžná opatření v souvislosti s náhradou vazby. Tyto formy se však právě u domácího násilí a stalkingu ukazují jako nedostatečně účinné.

Jako předběžná opatření bude možné uložit:

- zákaz styku s poškozeným nebo jeho vyhledávání (z důležitých důvodů bude možné takové setkání povolit za dohledu příslušného orgánu činného v trestním řízení nebo úředníka či asistenta Probační a mediační služby),
- zákaz styku s konkrétně vymezenými osobami a jejich vyhledávání,

⁹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha. Leges, 2009.

- zákaz návštěv konkrétně vymezených míst, akcí, zařízení nebo jiných prostředí,
- příkaz zdržovat se v místě svého pobytu,
- příkaz nezdržovat se na určitém místě,
- zákaz vycestovat za hranice České republiky apod.¹⁰

Zavedení nového trestného činu nebezpečného pronásledování do našeho právního řádu spolu s připravovanou novou procesní úpravou, skýtá pro oběti stalkingu do budoucna alespoň nějakou naději. Jak ale budou tyto instituty využívány, zejména nakolik budou účinnou pomocí, ukáže až čas.

Literature:

- ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 225 s.
- Tamtéž. 226-227 s.
- ČÍRTKOVÁ, L. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). Kriminalistika - čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi č. 4/2004
- JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha. Leges, 2009.
- MĚSÍČKOVÁ, L., GŘIVNA, T. Stalking a jeho právní výklad. Dostupné z: <<http://cms.e-bezpeci.cz>>.
- Google. Google Inc., 2009. Dostupné na: <<http://www.lidovky.cz>>
- Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.novinky.cz>>
- Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.portal.justice.cz>>
- Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.slovacky.denik.cz>>
- Google. Google Inc., 2009. Dostupné na: <<http://www.tyden.cz>>
- Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.turnovsky.denik.cz>>

¹⁰Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.portal.justice.cz>>

*Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4990-1*

- Google. Google Ing., 2009. Dostupné na: <<http://www.zlinsky.denik.cz>>

Contact – email

jana.navratilova@ak-nbn.cz